

ZORAN GREGL

Arheološki muzej u Zagrebu
Trg N. Zrinskog 19, HR 41000 ZAGREB

ANTIČKO NALAZIŠTE REPIŠĆE KOD JASTREBARSKOG

UDK 904:726.84 (36)

Izvorni znanstveni rad

Podaci i materijal o lokalitetu Repišće prikupljani su još od sredine 19. st. no prvi koji su ga obišli i ostavili dokumentaciju o tome bili su Branka Vikić-Belančić i Marcel Gorenc. Budući da je ovaj broj »Vjesnika« posvećen B. Vikić-Belančić, smatrali smo korisnim to spomenuti, a u članku će biti obrađeni i neki noviji rezultati istraživanja na tom području.

U Plešivičkom prigorju registrirano je još u prošlom stoljeću više rimskodobnih lokaliteta; brežuljkast teren južno od masiva Samoborskog gorja pružao je odlične uvjete za razvoj života (plodno tlo, pašnjaci, šume, voda), a konfiguracija tla je takova da je omogućavala stvaranje naselja u različitim povijesnim razdobljima pa tako na relativno malom prostoru imamo gotovo jedan kraj drugog i ranocarski *vicus* i kasnoantički refugij; paljevinsku nekropolu pod noričko-panonskim tumulima i kasnoantičke skeletne grobove. Na ovome će mjestu biti riječi o jednom od takovih lokaliteta - selu Repišće u općini Jastrebarsko, smještenom zapadno od Zagreba.

Prvi podatak o Repišću kao arheološkom lokalitetu potječe od 19. veljače 1865. godine,¹ a odnosi se na pismo Mijata Sabljara² gospodinu Ivanušiću, vlastelinu u Repišću. Pismo glasi:

Blagorodni gdine!

Vi ste meni u nar. Muzeju kazali, da ste na Vašem imanju različitih starinskih stvari izkopali, i bili ste tako dobri obećati, da ćete njih narodnom Muzeju pokloniti.

Ja si uzimljem tu slobodinu Vas Blagorodni Gdine liepo umoliti, da bi njih, kod kakve prilike amo odpravite. I ulomci od hrbinah, na kojim je kakav ures, slika ili koje slovo vriede, da se u Muzeju sačuvaju.

Ta Vaša žrtva će se zahvalno primiti, Vaše slavno ime u muzejski zapisnik uvrstiti, i kroz Nar. Novine, Domobran i Agramer Zeitung obćinstvu obznaniti.

Mlijatl Slabljarl

1. Arhiv AMZ, fascikl Repišće.

2. Mijat Sabljara bio je dugogodišnji djelatnik Narodnoga zemaljskog muzeja u Zagrebu, a ovo pismo mo-

žemo smatrati jednim od posljednjih budući da je te godine umro. O njegovoj djelatnosti usp: »Muzeologija«, sv. 28, Zagreb, 1991.

Nažalost, nije sačuvan nastavak korespondencije niti raspolažemo podacima o tome da li je neki materijal tom prigodom bio dopremljen u muzej. Slijedeći podatak koji se odnosi na Repišće potječe iz 1979. godine, kada je prigodom kopanja rova za polaganje vodovodnih cijevi pronađena »kamena ploča«. Prvi su na teren izašli Branka Vikić-Belančić i Marcel Gorenc, a iz njihovog izvještaja izdvajamo slijedeće:

Pregledom mjesta nalaza ustanovljeno je da je dislocirani građevni materijal antičkog podrijetla, što se naročito može potvrditi reljefom na ploči, bazom rimskog žrtvenika i fragmentima rimske cigle, te ulomcima rimskog žbuknog poda sive boje. Detaljnom analizom položaja nalazišta u prostoru, moglo se ustanoviti, da je recentna cesta presjekla u smjeru sjever-jug uzvišenje ovalnog oblika... Stoga ne bi bilo nikakvo čudo da se tu nalazilo i groblje, što pokazuje i nadgrobna ploča vojnog karaktera.

Ploča je rađena od vapnenca, bjelkasto-žućkaste boje te ima veličinu 88 X 60 X 32 cm. Stanje joj je dosta loše jer je na površini djelomično otucana, a djelomično i jače izlizana. Kako su rubovi oštećeni, ne može se točno odrediti prvobitna veličina. Na gornjoj strani ima ploča profilaciju širine 10 cm, a neposredno ispod nje nalazi se gornji rub reljefa koji prikazuje legionarsku kacigu s grebenom, krijestom i zavijorenim perjanicom, te oštećenim štitnikom za obraz. U donjem desnom uglu ploče vide se tragovi rada sa svrdlom u obliku rupičastih nizova koji zatvaraju sferne trokutaste površine od kojih je oljušten gornji sloj reljefa, pa se ne može ustanoviti što je zapravo prikazano.

Vidljiva visina kacige koja je postavljena u profilu iznosi 25 cm. Usprkos spomenutih oštećenja ploča je vrlo interesantna kako radi mjesta nalaza tako i zbog ikonografskih karakteristika, jer su spomenici ove vrste dosta rijetki. ... Prilikom razgovora s mještanima upozoreni smo da se u nedalekom Repišću također javljaju ostaci zidova, kamena, opeke i ulomaka glinenog posuđa, pa smo se uputili cestom do kuće Mije Pavlovića, Repišće b.b., čija se kuća nalazi uz zapadnu stranu ceste Kozlikovo-Repišće.

Arheološki lokalitet nije u ovom slučaju vezan uz cestu nego leži nešto zapadnije, na jednoj od mnogobrojnih terasa koje se spuštaju do potoka Konjava.³ Prilikom nedavnih zemljanih radova vlasnik je nailazio na velike količine građevinskog materijala, rasutog po cijeloj površini oranice, a djelomično i na vezane zidove koji su i ranije bili oštećeni prilikom krčenja šume koja je donedavno pokrivala sadašnje njive i oranice...⁴

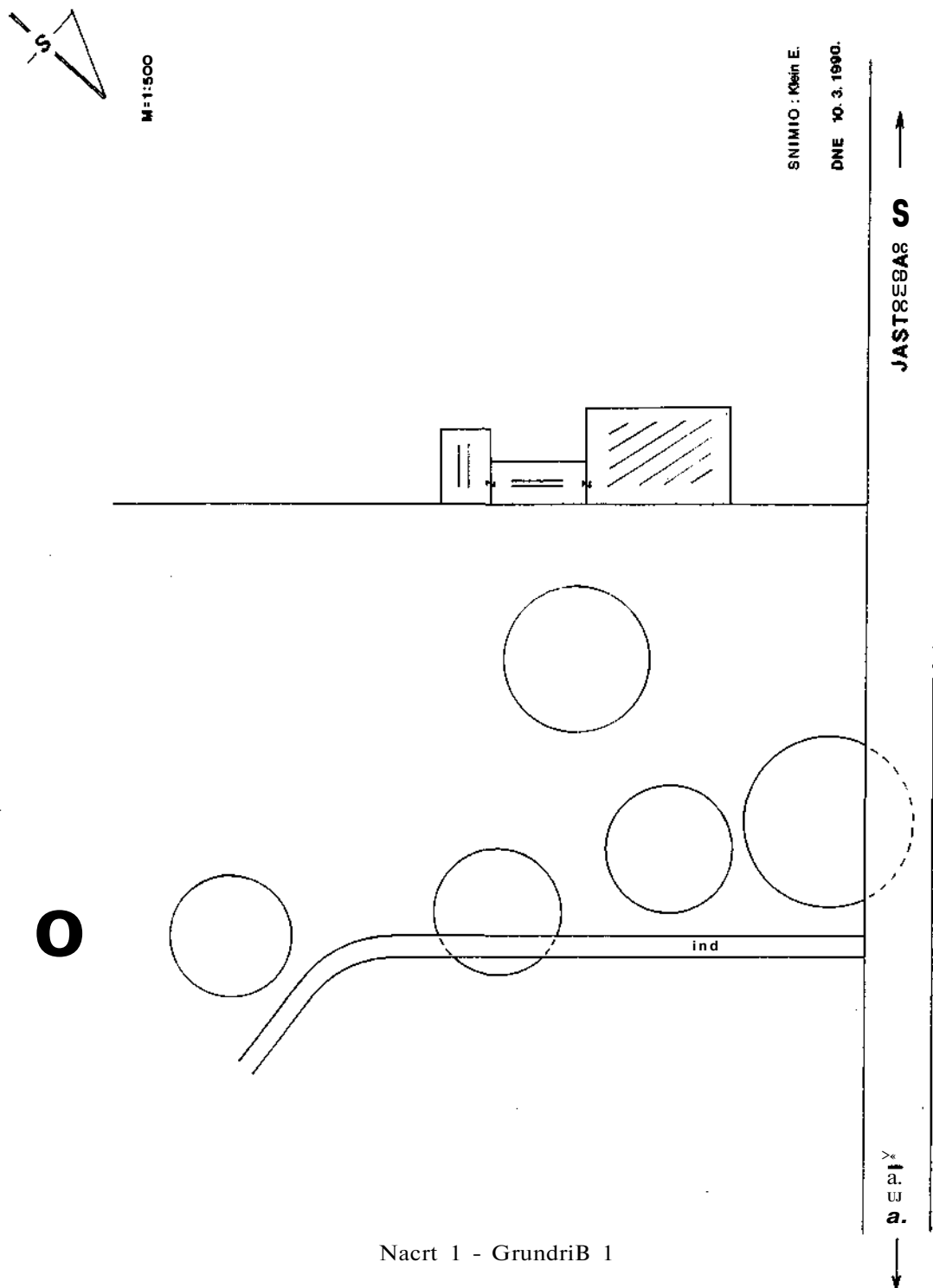
Nadgrobna ploča iz Repišća prebačena je u Zavičajni muzej u Jastrebarskom, no kako se već cijelo jedno desetljeće uređuje dvorac Erdödy u kojem je muzej smješten, nismo bili u mogućnosti fotografirati spomenik.

Slijedeći podatak koji se odnosi na ovaj lokalitet potječe iz 1990. godine; rekognosciranjem šireg zagrebačkog područja registrirano je više skupina noričko-panonskih tumula, od toga jedna u Repišću.⁵ U skupini je bilo najmanje 6 tumula; četiri se nalaze na oranici neposredno uz mjesto na kojem je pronađena stela. U potpunosti su izorani tako da su vidljivi samo u zimskom razdoblju (ako nema snijega), a očituju se kao tamno smeđi krugovi na oranici (tumuli 1-4). Visina im nije mjerljiva, pa smo uspjeli registrirati samo njihov promjer. Tumuli 5 i 6 dvadesetak su metara udaljeni od mjesta gdje je nađena stela i sretna je okolnost da se nalaze u šumi pa iako je vidljivo uleknucé na njihovom vrhu (na osnovi kojeg možemo pretpostaviti da su pljačkani), ostali su sačuvani u punoj visini. Dimenzije tumula su slijedeće:

3. Na specijalki Jastrebarsko - 15 (mjerilo 1:5000) iz 1985 godine koju je otisnuo Zavod za kartografiju Geodetskog fakulteta u Zagrebu, spominje se termin Gonjeva,

4. Arhiv AMZ, fascikl Repišće, izvještaj Branke Vikić-Belančić i Marcela Gorenc.

5. Z. Gregl, *Noričko-panonski tumuli u Hrvatskoj*, Izdanje HAD-a, sv. 16, Zagreb, 1990, str. 102-106.

Tumul 1-prom. 17 m
Tumul 2-prom. 14,5 m
Tumul 3-prom. 15 m
Tumul 4-prom. 14,5 m
Tumul 5-prom. 12,5 m
Tumul 6-prom. 5 m

Zaključna razmatranja

Podaci sačuvani u arhivu Arheološkog muzeja u Zagrebu te rezultati vlastitih rekognosciranja dopuštaju nam mogućnost stvaranja određenih zaključaka o lokalitetu Repišće; iako nikad nije bilo provedeno iskopavanje, smatramo da se na tome mjestu u ranocarskom razdoblju nalazila jedna *villa rustica* te u njezinoj blizini i nekropola pod tumulima. Podatak o nasebinskom objektu potječe iz izvještaja B. Vikić-Belančić i M. Gorenca u kojem se spominju ostaci zidova, kamena i opeka »na jednoj od terasa koje se spuštaju do potoka Konjava.«⁶ Nedaleko od objekta (oko 600 metara) nalazi se, još djelomično vidljiva, i skupina od šest tumula. Dva su aspekta zbog kojih tu skupinu smatramo izuzetno zanimljivom; prvo, riječ o najzapadnijoj grupi noričko-panonskih tumula u Hrvatskoj i, drugo, vrlo je rijetka situacija da se kameni nadgrobni spomenici javljaju na nekropolama zajedno s tumulima⁷ (npr. takovu situaciju u Hrvatskoj poznajemo još samo na lokalitetu Donji Čehi).⁸

Ako pak terensko stanje sagledamo u povijesnom kontekstu, opet dolazimo do zanimljivih zaključaka na osnovi kojih možemo pratiti blisku povezanost povijesnog razvitka i prirodnih uvjeta. Naime, da bi u određenom trenutku na određenome mjestu došlo do osnutka nekog naselja i razvitka života uopće, potrebno je da se te dvije komponente poklope. Zoran primjer za to je upravo Plešivičko prigorje, tj. područje na kojem se nalazi selo Repišće. Ranocarsko naselje (*vicus* ili *villa rustica* + nekropola) nalazi se na južnoj, sunčanoj strani Samoborskog gorja na brežuljkastom terenu koji se spušta prema dolini Kupe. Budući da vlada mir, nema potrebe za izgradnjom utvrđenih naselja ili traženjem prirodnih prepreka koje bi eventualnom neprijatelju otežavale napade. Situacija se u 4. stoljeću drastično mjenja; umjesto naseljavanja na lako pristupačnom terenu dolazi do izgradnje refugija na strmim obroncima planina. Oko 2,5 km sjeverno od Repišća nalazi se prethistorijska gradina Sv. Marija pod Okićem. Od početka ovog stoljeća u Arheološki muzej u Zagrebu pristizao je povremeno i antički sitni materijal,⁹ a probno sondiranje provedeno 1990. godine dokazalo je da se na tome mjestu u kasnoj antici nalazilo naselje.¹⁰ Tom je prigodom pronađeno više ulomaka kasnoantičke keramike te tegula i tubula. Neposredno pak uz gradinu čiji je lokalni naziv Grič, a u literaturi se vodi kao Sv. Marija pod Okićem, nalazi se Popov dol.

R. Kučas, župnik u Sv. Mariji pod Okićem, još je 1894. godine pisao Brunšmidu, a 1904. godine Hoffilleru obavještavajući ih o pronalaženju »*rimskih starina*« u grobovima te nudeći svoju pomoć i suradnju pri eventualnom istraživanju.¹¹ Koliko je nama poznato, iskopavanje nije na tome mjestu nikad provedeno, a do 1908. godine poklonom

6. Vidi bilj. 4.

7. Otto H. Urban, *Das Gräberfeld von Kapfenstein und die römischen Hügelgräber in Österreich*. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, Bd. 35, Mitten, 1984, s. 153-155.

8. Z. Gregl, sp. djelo, str. 101.

9. Npr. 1903. g. došlo je nešto sitnog brončanog materijala kao »poklon Milke Gorjanović, supruge sveuč. profesora.« Npublicirano.

10. Iskopavanje su vodili D. Lapajne i Ž. Škoberne, koji su mi skrenuli pažnju na taj podatak.

11. Arhiv AMZ, fascikl Popov dol.

je u Arheološki muzej dospjelo nešto sitnog materijala (uglavnom brončanih narukvica i staklenih kalotastih pehara).¹² Svi ovi podaci dopuštaju nam zaključak da se na lokaciji Popov dol nalazila nekropola na kojoj su se pokapali stanovnici obližnjeg refugija. I dok tumule iz Repišća možemo samo okvirno datirati u I–II. st., stakleni materijal iz grobova u Popovom dolu potječe iz IV. stoljeća.¹³

O atraktivnosti ovog prostora za naseljavanje u kasnoantičkom razdoblju govore nam još dva lokaliteta u neposrednoj blizini: Pavlovčani i sedlo Plešivice. Dopis vlastelina Đure Vinščaka od 7. svibnja 1896. godine spominje »26 komada zemljanih iskopina nadjenih u mom vinogradu u Pavlovčanima kraj crkvice sv. Pavla prigodom rigolovanja u dubljini od 75 cm, zajedno sa jednom željeznom izkopinom.«¹⁴ Obilaskom terena 1989. godine, utvrđena je situacija gotovo identična kao i na lokalitetu Sv. Marija pod Okićem.

No, naseljavanje na ovom prostoru možemo pratiti i dalje; oko 1 km sjevernije od prethistorijske gradine i kasnoantičkog refugija Sv. Marija pod Okićem nalazi se i sam plemićki grad Okić. Ubraja se među najstarije srednjovjekovne burgove kontinentalne Hrvatske i jedan je od rijetkih koji je građen prije provale Tatara u te krajeve – najstarija faza potječe iz druge pol. 12. st.¹⁵ Građen je na gotovo okomitoj litici pa nam i ta činjenica zorno pokazuje kako su se uvjeti života i stanovanja mijenjali prema uvjetima koje je postavljao povijesni razvitak; u ranocarskom razdoblju, dok je Rimsko Carstvo jako i vlada mir, a granice su stabilne – najintenzivnije naseljavanje odvija se u nizinama u kojima su i uvjeti života najbolji (Repišće). U kasnoantičkom razdoblju češće su opasnosti od upada barbara pa se naselja grade i utvrđuju na strmijim brežuljcima (Sv. Marija pod Okićem), a u ranom srednjem vijeku – razdoblju feudalne rascjepkanosti, nedostatka središnje, jake kraljevske vlasti i čestih pljačkaških provala – jedinu sigurnost pružaju dobro utvrđeni, kamenom zidani burgovi na strmim liticama (Okić).

Rukopis primljen 14.XI.1992.

Rukopis prihvaćen 18.XII.1992.

12. V. Damevski, *Pregled tipova staklenog posuđa iz italjskih, galskih, mediteranskih i porajnskih radionica na području Hrvatske u doba Rimskog Carstva*, »Arheološki vestnik«, sv. XXV, Ljubljana, 1976, str. 66; Katalog izložbe *Tesori Nazionali della Croazia. Capolavori dei Musei di Zagabria*. Arheološki muzej. Arezzo, 1991, kat. 180.

13. Laszlo Barkoczi, *Pannonische Glasfunde in Un-*

garn. Studia archaeologica IX, Budapest, 1988, s. 75. Dio staklenog materijala iz Popova dola čuva se u Samoborskom muzeju, no nije publiciran.

14. Arhiv AMZ, fasc. Pavlovčani.

15. Drago Miletić, *Plemićki grad Okić*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, sv. 13, Zagreb, 1987, str. 91–144.